

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ПРАВА

УДК 330.341.2;330.564.2

DOI: 10.31359/2411-5584-2019-39-4-114

К. Г. ГУБІН

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: hubin@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6914-0971>

БОРОТЬБА З КОРУПЦІЙНОЮ РЕНТОЮ В УКРАЇНІ: ГОЛОВНІ ЕТАПИ ТА ЗАХОДИ¹

Обґрунтовано необхідність задля ефективної протидії корупції зробити наголос на боротьбі з корупційною рентою. Виділено три етапи боротьби з корупційною рентою: зміна структур; забезпечення структур професійними кадрами та створення розвиненої антикорупційної системи. Запропоновано комплекс заходів, необхідних для скорочення можливостей формування корупційної ренти та для ускладнення приховування та використання корупційних доходів.

Ключові слова: доходи, реформи в Україні, корупційна рента, боротьба з корупцією, боротьба з корупційною рентою.

JEL Classification: P21, P36, H00.

Постановка проблеми. У період ринкової трансформації економіки України значного поширення набула корупція. Масштаби проблеми такі, що під загрозою сама розбудова соціально-орієнтованої ринкової економіки, сталий соціально-економічний розвиток, підвищення ефективності виробництва, залучення іноземних інвестицій, інноваційний розвиток економіки та інтеграція з ЄС. Боротьба з корупційними доходами має вирішальне значення для

¹ Роботу виконано в межах цільової комплексної програми «Соціально-економічна модернізація України та формування інноваційної моделі розвитку» (№ державної реєстрації 0111u000961).

© Губін К.Г., 2019. Стаття публікується на умовах ліцензії Creative Commons – Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Статтю розміщено на сайті збірника: <http://econtlaw.nlu.edu.ua>.

протидії корупції, бо якщо корупціонери не зможуть отримувати корупційну ренту або не зможуть її витратити, сама корупційна діяльність для більшості з них втратить сенс.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми боротьби з корупцією та корупційними доходами в Україні давно привертають увагу дослідників, проте ці питання не дістали остаточного вирішення в теоретичній площині. Практика боротьби з корупцією, на жаль, не може вважатися успішною і тому ставить більше питань, ніж дає відповідей.

Водночас необхідно відзначити дослідження останніх років. Р. О. Асеєв (R. O. Asiiev), вивчивши історичні прояви корупції та особливості боротьби з нею, виділив історичні корені корупції та охарактеризував зміни в українському законодавстві в період незалежності, спрямовані на боротьбу з корупцією [1].

Ю. В. Дем'янчук (Yu. V. Demianchuk) пропонує розвивати інститут запобігання «конфлікту інтересів» на державній службі та запровадити жорсткий адміністративно-правовий контроль за реалізацією права бізнесу брати участь у політичному житті суспільства. Також він рекомендує звернути увагу на забезпечення прозорості в діяльності державних службовців, установлення обов'язку доводити правомірність надмірного збагачення чиновників та принцип «презумпції корумпованості», згідно з яким державний службовець у разі виникнення підозри в корупційному правопорушенні вважається винним і має доводити свою невинуватість. Водночас важко погодитися із пропозицією Дем'янчука розробити та запровадити Кодекс поведінки державних службовців, адже за сучасного стану суспільної моралі та професійної етики в Україні він матиме переважно формальний характер [2].

О. А. Шевчук (O. A. Shevchuk) та А. О. Ковальський (A. O. Kovalskyi), проаналізувавши світовий досвід боротьби з корупцією, пропонують розвивати в Україні інститут викривачів корупції та здійснювати конфіскацію майна осіб, які не можуть підтвердити правомірність його походження [3].

С. Х. Барегамян (S. Kh. Varehamian) та Н. О. Дудар (N. O. Dudar) вважають за доцільне запровадити аналогічну південнокорейській програмі OPEN програму, яка дозволила б українцям через Інтернет контролювати процес розгляду їх звернень держслужбовцями [4].

Розглянувши міжнародний та європейський досвід уникнення корупційних ризиків під час здійснення публічних закупівель, О. В. Альциванович (O. V. Altsyvanovych) та Я. Ю. Цимбаленко (Ya. Yu. Tsybalenko) наголошують на важливості запровадження комплексу заходів, що складається із психологічних методів, технічних методів, регламентації процесів та репресивних засобів [5].

О. О. Губарев (O. O. Hubariev) у статті «Інституційні засади запобігання і протидії корупції в Україні та країнах світу» пропонує сформуванню логічно пов'язаний ланцюг нормативно-правових актів у сфері боротьби з корупцією. Пріоритетами антикорупційної політики, на його думку, мають стати виявлення й усунення умов, що сприяють розвитку корупції [6].

Дослідивши досвід Фінляндії та Нідерландів, А. Юрченко (A. Yurchenko) пов'язує успішність попередження та протидії корупції із відкритістю влади, прозорістю процедур прийняття державних рішень, дієвістю механізмів контролю громадянського суспільства за діяльністю державних органів, свободою слова та незалежністю засобів масової інформації, верховенством права і незалежністю судової системи [7]. Велике значення для боротьби з корупцією, на думку А. Юрченко, має запровадження інструментів електронного урядування та електронної демократії [8].

Р. В. Гречанюк (R. V. Hrechaniuk) висвітлює проблеми формування та належного виконання антикорупційної стратегії України [9].

О. Ю. Бусол (O. Yu. Busol) аналізує стан запобігання корупції та протидії корупційній злочинності в Україні та доходить висновку про те, що однією з головних перешкод у боротьбі з корупцією є брак політичної волі. На її думку, деякі громадські організації з протидії корупції самі є корумпованими [10].

А. Волошенко (A. Voloshenko) вважає, що для подолання системної корупції в Україні необхідно сформувати сім груп фахових експертів для відстежування семи головних корупційних сегментів (напрямоків) та розробки антикорупційних рекомендацій для відповідних державних органів [11].

Б. М. Головкін (B. M. Holovkin) розглядає механізм запобігання корупції в Україні та характеризує його елементи [12].

В. В. Денисенко (V. V. Denysenko) та В. М. Вільгушинський (V. M. Vilgu-shinskyi) пропонують для протидії корупції в Україні: забезпечити ефективну співпрацю спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції; активізувати діяльність з навчального і науково-методичного забезпечення боротьби з корупцією; забезпечити відбір до новостворених антикорупційних органів професіоналів із відповідним досвідом роботи та високими моральними якостями [13].

В. О. Заросило (V. O. Zarosylo) та В. В. Гладкий (V. V. Hladkyi) виділяють і розглядають п'ять головних форм об'єктивації хабарництва в Україні [14].

Ю. К. Маслов (Yu. K. Maslov) задля протидії корупції в Україні пропонує вдосконалити фінансування політичних партій, поширити інструменти е-демократії та боротися з політичним непотизмом і фаворитизмом [15].

У питаннях боротьби з корупцією В. М. Мельник (V. M. Melnyk) та Н. В. Когень (N. V. Kogen) великого значення надають розв'язанню в Україні соціально-економічних проблем державних службовців і працівників установ публічного сектору, підвищенню їх життєвого рівня [16].

Н. Т. Пак (N. T. Pak), А. О. Титарчук (A. O. Titarchuk) та К. О. Кобець (K. O. Kobets) для запобігання корупції в Україні пропонують комплекс заходів, серед яких слід відзначити: контроль за виявленням, запобіганням, припиненням, розкриттям і розслідуванням корупційних правопорушень; розроблення профілактичних заходів щодо запобігання корупції; прозорість слідства у корупційних справах; контроль за виконанням покарання корупціонерів [17].

А. В. Білецький (A. V. Biletskyi) вважає за необхідне: залучати іноземних донорів до фінансування антикорупційної освіти; долучати їх до проведення інформаційних *advocacy* компаній, демонструючи позитивний приклад у боротьбі з корупцією; залучати іноземних донорів до фінансування неурядових аналітичних центрів (*think tanks*), здатних формувати якісну антикорупційну політику [18].

О. В. Новіков (O. V. Novikov) виділяє три головні групи проблем участі громадськості в запобіганні корупції в Україні: неповнота законодавчої бази та недоліки правового регулювання; низький рівень взаємодії державних органів та громадськості; несформованість громадянського суспільства та поширеність серед населення корупційних практик [19].

І. Д. Бенько (I. D. Benko) та С. В. Сисюк (S. V. Sysiuk) пропонують комплекс заходів для протидії корупції у сфері публічних закупівель [20].

Зважаючи на проблему корупції в органах Державної фіскальної служби України, досить цікавим є запропонований Ю. О. Врещ (Yu. O. Vreshch) та О. А. Радченко (O. A. Radchenko) для боротьби із цією проблемою комплекс заходів [21].

Для протидії корупційним проявам в органах судової влади України Н. М. Савчин (N. M. Savchyn) пропонує низку заходів, серед яких слід відзначити: забезпечення можливості здійснення громадянами впливу на формування суддівського корпусу; скасування суддівської недоторканності та розроблення системи юридичної відповідальності суддів за істотні порушення процесуального законодавства та суддівської етики [22].

Зазначені дослідження розкривають дуже різноманітні аспекти протидії корупції й тому потребують систематизації. Також необхідно визначити

оптимальну послідовність реалізації пропозицій. Українці важливо заповнити таку прогалину в дослідженнях, як боротьба з корупційною рентою в Україні.

Формулювання цілей. Мета статті – розкрити комплекс заходів, необхідних для боротьби з корупційною рентою в нашій державі, та визначити головні етапи реалізації цих заходів.

Виклад основного матеріалу. Зміна влади у 2014 р. створила нові можливості для розв’язання застарілої проблеми корупції. Проте попри гучні обіцянки реальні результати протидії корупції виявилися вкрай непереконливими. Це навіть змусило міністрів закордонних справ Німеччини й Франції Франка-Вальтера Штайнмаєра і Жана-Марка Еро звернутися у статті «Київ має діяти» [23] до нашої влади із закликом до негайних реформ і рішучої боротьби з корупцією. Прикладом скептицизму західних партнерів можна вважати статтю Т. Л. Вуда «Колишня обіцянка війни України з корупцією нині сходиться нанівець» [24].

Оцінку ситуації вітчизняним бізнесом теж не можна назвати оптимістичною. Дослідження PwC Україна у 2018 р. виявило, що «48 % українських організацій постраждали від випадків економічних злочинів та шахрайства протягом останніх двох років» [25]. Серед них 73 % постраждали від хабарництва та корупції, що втричі більше за середньосвітовий рівень цього показника. 46 % зіштовхнулися із незаконним привласненням майна та 33 % – із шахрайством у сфері закупівель. На думку українських респондентів, хабарництво та корупція буде найбільш суттєвим економічним злочином для їхніх організацій у наступні два роки [25].

Такий провал у боротьбі з корупцією не можна пояснити помилками окремих державних діячів. Головна проблема в тому, що корупція в Україні набула системного характеру.

Вигоду від корупції можуть отримувати олігархи, які донедавна мали можливість формувати групи впливу у Верховній Раді та органах виконавчої влади. Найбільш прибуткові сегменти вітчизняної економіки контролювалися ставлениками олігархічних груп. Олігархи могли формувати нормативно-правову базу та коригувати практику її застосування. Приватизація переважно здійснювалася в інтересах олігархічної верхівки та приносила мало користі основній частині населення. Державні підприємства управлялися в інтересах олігархів їхніми ставлениками.

Крім олігархів, у збереженні корупції можуть бути зацікавлені корпоративно-кланові угруповання, які являють собою неформальну організацію

власників середнього бізнесу, політиків та державних службовців (переважно регіонального рівня). Інтереси та діяльність корпоративно-кланових угруповань подібні до олігархів, проте не такі масштабні та переважно зосереджені на регіональному рівні. Однак через чисельність і поширеність таких угруповань їх можна вважати потужним фактором супротиву антикорупційним реформам.

З першими двома складовими корупції тісно пов'язана політична корупція. Представники бізнесу вимагають допомоги політиків у веденні економічної діяльності та розплачуються підтримкою політичної кар'єри й корупційною рентою. До того ж в Україні протягом десятиріч було можливо конвертувати владу в капітал, а капітал – у владу. Через це сформувався прошарок народних депутатів, які паралельно були власниками бізнесу та йшли до влади заради примноження багатства, тобто заздалегідь планували отримувати пов'язані із корупцією доходи. Ці депутати формували законодавчу базу таким чином, аби зберегти та примножити можливості формування корупційної ренти.

Адміністративно-бюрократичну корупцію, поширену на середньому та нижньому рівнях влади, теж слід розглядати як суттєву перепону антикорупційним заходам. Адже масовість цих корупціонерів заважає очищенню державних органів та сприяє формуванню «кругової поруки». За таких умов поступова заміна кадрів частіше призводить до засвоєння новими співробітниками корупційних «правил гри», ніж до запровадження високих професійних стандартів та етичних принципів.

Проблема й у тому, що протягом десятиліть органи державної влади вибудовувалися таким чином, аби створити можливості для витягу корупційної ренти. Люди, які не хотіли працювати в корупційній системі, були змушені звільнитися. А найбільш зухвалі корупціонери, навпаки, отримували найкращі можливості просування службовими сходами та обіймали керівні посади.

Середній та малий бізнес не завжди безпосередньо залучений до корупційних мереж, проте змушений пристосовуватися до специфічних умов ведення підприємницької діяльності. Тобто, не формуючи стійкі зв'язки із корупціонерами, підприємці все ж нерідко вимушені давати хабарі та таким чином підтримують корупцію.

Те саме можна сказати про населення, яке призвичаїлося вирішувати справи із державними службовцями чи працівниками публічного сектору за допомогою матеріальної «подяки» (в більшості випадків незначної). Хоча є підстави звинувачувати рядових українців у тому, що вони самі винні в розвитку корупції, реальними винними є всі категорії корупціонерів, які поступово,

протягом десятиріч, вибудовували систему, за якої люди змушені давати хабарі та ще й формують «стокгольмський синдром» стосовно хабарників.

Зміна влади в Україні у 2019 р. відбулася під гаслами та обіцянками боротьби з корупцією. Сьогодні це завдання є не лише найважливішим, але й надскладним. Розвиненість корупційних інститутів, поширеність корупційної свідомості, численність категорій бізнесменів, політиків та державних службовців, які потенційно можуть вигравати від корупції, їх впливовість та мовчазна згода значної частини населення створюють особливу ситуацію, за якої більшість рецептів боротьби з корупцією виявляються недостатньо ефективними.

Задля результативної протидії корупції в Україні необхідно зробити наголос на боротьбі з корупційними доходами, адже без можливості заробити та витратити корупційну ренту на задоволення своїх потреб значною мірою втрачається сенс у корупційних діяннях. Позбавляючи корупціонерів доходів, ми обмежуємо їх можливості з розмивання антикорупційних реформ і протидії антикорупційній діяльності. Нерідко дуже важко викрити та довести в суді корупційні злочини, проте помітити наявність доходів від корупції відносно просто.

Боротьбу з корупційною рентою в Україні необхідно здійснювати у три етапи:

- 1) зміна структур;
- 2) забезпечення структур професійними кадрами;
- 3) створення розвиненої антикорупційної системи.

Розглянемо ці етапи детально.

Уже багато разів для боротьби з корупцією залучали нібито професіоналів, які досить переконливо імітували активну протидію корупції, одночасно отримуючи щедрю винагороду за потурання корупціонерам. Настав час зробити інакше – зробити наголос на морально-етичних якостях борців із корупцією. Потрібні люди, які реально налаштовані на протидію корупції, на запровадження ефективних антикорупційних реформ.

Аналіз перших кроків нової владної верхівки дає підстави вважати, що до найвищих щаблів української влади у 2019 р. нарешті ввійшли люди, які дійсно налаштовані на боротьбу з корупцією. Проте це лише початок справи. Тепер необхідно забезпечити кадрове оновлення та очищення від корупціонерів усіх рівнів державної влади. Починати слід із найвищих і середніх щаблів влади та з правоохоронних органів і судової системи. Передовсім чесні люди, що дійсно

прагнуть зруйнувати корупційну систему, мають обійняти ключові, найбільш відповідальні владні посади. Для цього потрібно створити атестаційні комісії із людей, не залучених до корупційних мереж. Доцільно включати до їх складу фахівців із країн Заходу з відповідною кваліфікацією та досвідом, адже вони не належать до корупційних угруповань в Україні та мають розвинену правову свідомість, а їх доходи та видатки ретельно контролюються правоохоронними органами розвинених держав. При проведенні атестації необхідно зробити наголос на ознаках корупційної діяльності та отримання корупційної ренти. При цьому перевіряти необхідно всіх родичів. За умови відмови від співробітництва (з боку держслужбовця або його родичів) при проведенні перевірок атестацію слід вважати непройденою. Таку антикорупційну атестацію слід зробити регулярною, зобов'язавши всіх державних службовців проходити її раз на 3–10 років (залежно від посади). Осіб, які здійснюють атестацію, та їх родичів також слід піддавати ретельній антикорупційній перевірці.

Нові політики та державні службовці, чесні та налаштовані на боротьбу з корупцією, мають реалізувати головне завдання першого етапу боротьби – демонтаж старих корупційних структур і створення нових, не схильних до витягу корупційної ренти. Для цього необхідно передовсім підірвати можливості формування корупційної ренти. Потрібна всеосяжна дерегуляція економіки. Адже, втративши можливості впливу на економічну діяльність, корупціонери стануть непотрібними бізнесу, втратять підстави для отримання хабарів. Той необхідний мінімум державного регулювання, який доведеться залишити, слід по можливості забезпечити автоматично діючими регуляторами. І лише в крайньому разі можна надавати державним службовцям дискреційну владу. Таким працівникам необхідно забезпечити високу зарплатню й особливо ретельно контролювати їх діяльність.

Сектор державних підприємств є одним із головних джерел корупційної ренти, проте за умов економічної кризи та конфлікту на сході України приватизацію великих підприємств здійснювати не вигідно, бо доведеться продавати їх за низкою ціною. Натомість треба ліквідувати можливості для зловживань. Стратегічні та цінні підприємства доцільно віддати в управління авторитетним західним компаніям із відповідним досвідом. Якщо вони потребують дуже великих інвестицій і багато нових технологій, можна розглянути питання передачі в концесію західним фірмам. Середні та невеликі підприємства, які не мають суттєвих перспектив розвитку, доцільно передати у довгострокову оренду чи концесію або приватизувати.

Ще одним потужним джерелом корупційної ренти є землекористування та використання надр. Оскільки порушення в цій сфері пов'язані із регіональними корупційними мережами, оновлення та ротація кадрів можуть виявитися досить ефективними. Головне ж – розробити та запровадити нові «правила гри» в цій сфері, аби доходи від землекористування та використання надр спрямовувалися на користь українського народу, а не підживлювали корупційні угруповання.

Потужного удару по корупційній ренті може завдати дегінізація економіки, адже існування тіньової економіки неможливе без систематичних величезних хабарів політикам і державним службовцям, які покривають тіньову діяльність. Потрібно спростити систему оподаткування, дещо знизити податки та водночас посилити контроль і збільшити відповідальність за ухиляння від сплати податків.

Доцільно легалізувати проституцію та ігровий бізнес. Останній слід розвивати у спеціально відведених місцях, аби доступ до азартних ігор не був надто легким; подібні установи не мають зустрічатися «на кожному кроці».

Митниця та податкова є потужними сферами-генераторами корупційної ренти. Зважаючи на ступінь ураження цих організацій корупцією, доцільно на 10 років передати українську митницю та податкову в управління авторитетним західним організаціям із відповідним досвідом. Це зруйнує численні корупційні угруповання та схеми, які вибудовувалися протягом багатьох років.

Публічні закупівлі – ще одне джерело корупційної ренти – потребують подальшого реформування. Систему ProZorro необхідно вдосконалити, аби заблокувати можливості маніпуляцій і зловживань.

На додаток до заходів, які скорочують можливості витягу корупційної ренти, украй важливо створити ефективну систему контролю доходів, добробуту та видатків політиків і держслужбовців, а також усіх пов'язаних із ними осіб. Така система має працювати не лише всередині України, а й за її межами. Необхідно забезпечити у співробітництві з іншими країнами блокування офшорних схем та інших способів відмивання корупційної ренти. Потрібна співпраця та сприяння іноземних організацій у пошуках і поверненні розміщених за кордоном доходів та активів, незаконно зароблених у нашій державі. Для цього необхідно укладати відповідні угоди та налагоджувати співробітництво з іншими державами.

Корупціонери мають боятися забагато заробляти, боятися багато витратити та навіть володіти активами, вартість яких перевищує офіційні доходи.

Їх родичі мають боятися набувати незаконно зароблені кошти, активи, мають боятися витратити більше, ніж офіційно заробляють.

Підрив можливостей корупціонерів заробляти та витратити хабарі завдає удару по старих корупційних інститутах, організаціях, угрупованнях, схемах тощо. Проте одного лише демонтажу корупційних структур недостатньо – необхідно створювати нові формальні та неформальні інститути, організації та механізми, які мають імунітет до корупції та борються з нею.

Реформування судової та правоохоронної систем, створення антикорупційних правоохоронних структур та антикорупційного суду поки що не дали очікуваних результатів у боротьбі з корупцією. Проте перед формуванням остаточної оцінки слід дати їм ще часу, адже процес кадрового оновлення і реформування судової та правоохоронної систем не завершений.

Водночас уже є підстави стверджувати, що необхідно розширити повноваження антикорупційних структур і суттєво обмежити недоторканність політиків та держслужбовців. Доцільно розвивати інститут запобігання «конфлікту інтересів» на державній службі та запровадити принцип «презумпції корумпованості» політиків і державних службовців. Необхідно підтримувати розвиток інституту викривачів корупції. Українці важливо розвивати електронне урядування та електронну демократію. Зокрема, створити програму для контролю громадянами через Інтернет процесу розгляду їх звернень держслужбовцями.

Слід розвивати систему соціальних ліфтів, аби освічені, кваліфіковані та обдаровані українці без хабарів, неформальних відносин і штучних перепон могли посісти відповідальні та привабливі посади в державних органах або просунути в політичну діяльність.

Необхідно поступово долучати громадськість до боротьби з корупційною рентою. Для цього необхідно створити умови для розвитку громадянського суспільства. Людям потрібен досвід об'єднання для вирішення найбільш нагальних соціально-економічних проблем. Держава має всіляко сприяти вільному асоціюванню громадян на законодавчому та організаційному рівнях та йти назустріч їх вимогам. Побачивши перші результати від об'єднання, люди повірять у свої сили та забажають об'єднатися заради розв'язання більш складних проблем (у тому числі пов'язаних із корупцією). У процесі цієї діяльності виникатимуть стихійні лідери, які зможуть потім взяти на себе відповідальні обов'язки в інститутах громадянського суспільства або стати політиками-висуванцями з народу.

Слід розвивати незалежні ЗМІ, які мають стати ефективними контролерами та запобіжниками корупції.

Найбільш ефективними антикорупційні заходи та дії інститутів громадянського суспільства і ЗМІ стануть за умови розвитку підзвітності влади народу. Необхідно надати громадянам можливості впливу на кадровий склад суддівського корпусу та органів прокуратури. Слід запровадити часткові вибори до представницьких органів влади (за відкритими списками), аби кожні два з половиною роки влада оновлювалася. Необхідно створити відносно простий та реально працюючий механізм ініціювання громадянами референдумів. Потрібні реалістичні процедури і механізми відкликання депутатів та імпичменту посадових осіб.

На першому етапі боротьби з корупційною рентою супротив корупціонерів і бізнесменів, які виграють від неформальної взаємодії з окремими представниками державної влади, буде найбільш організованим, системним та потужним. Тому нова українська влада має спиратися на підтримку населення, яке переважно налаштоване проти корупції. Необхідно пояснювати та переконувати людей щодо необхідності запровадження тих чи інших антикорупційних заходів. Та головне – досягти реальних здобутків у боротьбі з корупцією. Коли українці побачать, що антикорупційний суд масово відправляє корупціонерів за ґрати, вони повірять у реформи та долучаться до них. Українською важливою є підтримка країн Заходу, які не лише надають допомогу та кредити для проведення антикорупційних реформ, а й забезпечують консультативну підтримку і фінансують громадські організації, які сприяють реформуванню України. Велику роль міг би відіграти тиск західних партнерів на українських олігархів, аби вони хоча б не протидіяли реформам або навіть сприяли ним. Слід відзначити, що на першому етапі боротьби з корупційною рентою в Україні головного удару буде завдано по умовах її формування та використання. Проте не всіх корупціонерів вдасться впіймати та покарати, як того вимагає закон. Скоріш за все, першими понесуть відповідальність найбільш зухвалі порушники і ті, хто не зможе приховати ознаки своїх корупційних дій.

За умови успішного виконання завдань етапу зміни структур стане можливим перейти до другого етапу, головним змістом якого має стати наповнення реформованих та новостворених інститутів і механізмів професійними кадрами. При підборі працівників, залишаючи вимоги до моральних якостей, стане можливим перенести наголос на професійні якості претендентів. Адже тепер самі структури обмежуватимуть витяг корупційної ренти та потяг до

корупційної діяльності. Підвищення професійного рівня борців із корупцією дозволить розслідувати та доводити до суду й вироку більш складні та ретельніше приховані корупційні дії.

Головною метою третього етапу боротьби з корупційною рентою в Україні має бути створення розвиненої антикорупційної системи. Особливості цієї системи мають бути визначені професіоналами, залученими на другому етапі, проте вже зараз можна сформулювати деякі важливі риси розвиненої антикорупційної системи. Загалом ця система буде подібна до антикорупційних систем розвинених країн. Від частини антикорупційних заходів, які знаходяться на межі порушення прав і свобод громадян, доведеться відмовитися. Проте ефективність протидії корупційній ренті буде збережено шляхом удосконалення інших інструментів і підвищення ефективності їх застосування. Борці з корупцією набудуть значного досвіду та зможуть розслідувати і доводити до суду й вироку найбільш складні та найретельніше приховані корупційні правопорушення.

Висновки. Провали в боротьбі з корупцією в Україні зумовлені не стільки помилками окремих державних діячів, скільки системним характером проблеми. Розвиненість корупційних інститутів, корупційної свідомості, численність категорій бізнесменів, політиків та державних службовців, які потенційно можуть вигравати від корупції, украй ускладнюють протидію їй.

Необхідно зробити наголос на протидії корупційній ренті, адже без можливості заробити, накопичити, приховати та витратити її значною мірою втрачається сенс у корупційних діяннях. Позбавляючи корупціонерів доходів, ми обмежуємо їх можливості з блокування та перешкоджання антикорупційним реформам і заходам.

Боротьбу з корупційною рентою в Україні необхідно здійснювати у три етапи. Перший етап – зміна структур – передбачає руйнування старих корупційних інститутів, організацій, угруповань, схем тощо та створення нових інститутів, організацій і механізмів, які мають імунітет до корупції та борються з нею. Для цього потрібні люди із високими морально-етичними якостями, які дійсно налаштовані на запровадження ефективних антикорупційних реформ.

Другий етап – забезпечення структур професійними кадрами. При підборі працівників стане можливим перенести наголос на професійні якості претендентів, адже тепер самі структури обмежуватимуть формування корупційної ренти та потяг до корупційної діяльності.

Третій етап – створення розвиненої антикорупційної системи. Від частини антикорупційних заходів, які знаходяться на межі порушення прав і свобод громадян, доведеться відмовитися. Борці з корупцією набудуть значного до-

свіду та зможуть розслідувати і доводити до суду й вироку найбільш складні та найретельніше приховані корупційні правопорушення.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаю формування соціальних ліфтів та антикорупційних фільтрів, здатних забезпечити просування до української політики і державної служби чесних, освічених, професійних та обдарованих громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Асеев Р. О. Історичні прояви корупції та особливості боротьби з нею. *Правова держава*. 2017. № 27. С. 110–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2017_27_20 (дата звернення: 02.11.2019).
2. Дем'янчук Ю. В. Основні характеристики міжнародних практик запобігання та протидії корупції. *Наука і правоохорона*. 2018. № 1. С. 81–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2018_1_12 (дата звернення: 02.11.2019).
3. Шевчук О. А., Ковальський А. О. Світовий досвід боротьби з корупцією та можливість його запровадження в Україні. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadrurn_2019_2_9 (дата звернення: 04.11.2019).
4. Барегамян С. Х., Дудар Н. О. Запобігання та протидія корупції в сучасній Україні: на прикладі досвіду зарубіжних країн. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 1. С. 49–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2018_1_10 (дата звернення: 07.11.2019).
5. Альциванович О. В., Цимбаленко Я. Ю. Міжнародний та європейський досвід уникнення корупційних ризиків під час здійснення публічних закупівель. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6, № 10. С. 62–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplur_2018_6_10_10 (дата звернення: 06.11.2019).
6. Губарев О. О. Інституційні засади запобігання і протидії корупції в Україні та країнах світу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. Вип. 15 (1). С. 25–28. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2015_15\(1\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2015_15(1)_7) (дата звернення: 06.11.2019).
7. Юрченко А. Особливості попередження та протидії політичній корупції у Фінляндії та Нідерландах у контексті імплементації європейських антикорупційних норм. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2018. № 2. С. 22–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mvskrc_2018_2_5 (дата звернення: 03.11.2019).
8. Юрченко А. В. Електронне урядування – ефективний механізм запобігання політичній корупції. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2019. Т. 22, № 4. С. 83–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2019_22_4_11 (дата звернення: 03.11.2019).
9. Гречанюк Р. В. Національні антикорупційні стратегії в системі запобігання корупції України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 3. С. 29–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2019_3_7 (дата звернення: 02.11.2019).

10. Бусол О. Ю. Стан запобігання корупції та протидії корупційній злочинності в контексті національної безпеки України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69), № 2. С. 101–109. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2019_30\(69\)_2_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2019_30(69)_2_19) (дата звернення: 07.11.2019).
11. Волошенко А. Системна корупція в Україні: причини неефективної протидії. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2018. Вип. 21. С. 77–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2018_21_10 (дата звернення: 07.11.2019).
12. Головкін Б. М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 254–260. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2018_4_55 (дата звернення: 02.11.2019).
13. Денисенко В. В., Вільгушинський В. М. Ретроспективи протидії корупції в Україні: адміністративно-правові аспекти підвищення ефективності антикорупційного процесу. *Web of science and Academic Researcher*. 2019. № 1. С. 36–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/wsar_2019_1_8 (дата звернення: 05.11.2019).
14. Заросило В. О., Гладкий В. В. Хабарництво як базисна форма прояву корупції. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 16. С. 123–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2018_16_18 (дата звернення: 05.11.2019).
15. Маслов Ю. К. Корупційна компонента політичного процесу на пострадянському просторі. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2019. Т. 22, № 5. С. 46–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2019_22_5_7 (дата звернення: 05.11.2019).
16. Мельник В. М., Корень Н. В. Основні причини корупції в Україні та шляхи її подолання. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2018. № 2. С. 207–221. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2018_2_18 (дата звернення: 05.11.2019).
17. Пак Н. Т., Тігарчук А. О., Кобець К. О. Запобігання корупції в Україні. *Молодий вчений*. 2019. № 6 (1). С. 118–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_6_281_29_27 (дата звернення: 02.11.2019).
18. Білецький А. В. Взаємодія донорів та національних громадських організацій у заходах запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 250–254. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2017_2_58 (дата звернення: 06.11.2019).
19. Новіков О. В. Проблеми участі громадськості у запобіганні корупції в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2019. Вип. 37. С. 58–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbzz_2019_37_7 (дата звернення: 03.11.2019).
20. Бенько І. Д., Сисюк С. В. Корупція у сфері публічних закупівель: форми прояву та засоби протидії. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38 (2). С. 84–87. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2019_38\(2\)_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2019_38(2)_19) (дата звернення: 07.11.2019).
21. Врещ Ю. О., Радченко О. А. Запобігання та протидія корупції в органах Державної фіскальної служби України: реалії та перспективи. *Молодий вчений*. 2019. № 5 (1). С. 183–187. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_5\(1\)_42](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_5(1)_42) (дата звернення: 06.11.2019).